

İbrahim Kutluk

Ş E Y H G A L İ B

ve

a s - S O H B E T - ü s - S Â F İ Y Y E

Şeyh Galib'in, Trabzonlu Kûsec Ahmed Dede'nin, ar-Risâlat-ül-Behiyye fi Tarikat-ül-Mevleviyye adlı Arabca eserine tahşiyesi olan as-Sohbet-üs-Sâfiyye'sinin Mevlevî şeyhi Ahmed Remzi Akyürek tarafından an-Nüşhat-üş-Şâfiyye fi tercemet-is-Sohbet-is-Sâfiyye adıyla tercemesi.

X

ar-Risâlat-ül-Behiyye fi Tarikat-il-Mevleviyye'nin, yine aynı şeyh Ahmed Reyiy-ül-Mevlevî Akyürek tarafından Zâviye-i Fukara adıyla yapılan tercemesini ve Kûsec Ahmed Dede'nin hal tercemesine dâir bildiklerimizi, bundan evvelki makalemizde, mevzu-ı bahsetmiştik (1). Bu sefer de Şeyh Galib'in hal tercümesini ve as-Sohbet-üs-Sâfiyye'si ile onun tercemesinden bahsedeceğiz.

Ş E Y H G A L İ B

Hayatı ve Eserleri

Esrar Dede'nin «Veliyy-i ni'metim, delil-i tarikatim, mürşid-i hakikatim» diye öğdüğü Şeyh Galib'in asıl ismi Mehmet'tir. İstanbulda Mevlevî-hâne Yeni-kapısında (2) «eser-i aşk أرعشق » ve «cezbet-Ullah جذبة الله » ta'birlerinin gösterdiği 1171 = 1757 yılında doğ-

(1) Bk. «Mevleviliğe dair iki eser» adlı makaleme; Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı dergisi sayı 3 - 4, s. 289 - 300, 31 Mayıs 1948.

(2) Bugün Yeni - kapı Mevlevî - hanesi diyoruz.

muştur (3). Nitekim kendisi bir gazelinde buna şöyle işaret eder:

Kim kaadir ilâceylemeğe hükm-i kaderdir
Târihi imiş Gâlib-i zârın: أرعشق

Bütün biyografîlar onun adını Galib Es'ad Mehmed Dede diye göstermektedirler. Sicill-i Osmânî ise Gâlib Sa'id Mehmed Dede diye göstermiştir ki Es'ad kelimesi Sa'id olarak kaydedilerek bir hata edilmiş, belki de, mürettib hata etmiştir (bk. Sicil 3/615).

Babası ketebeden Mustafa Reşid Efendi'dir. Bizzat Şeyh Galib'in «dil zâviyesined münzevî ve ser-bâz-ı muhibb-i Mevlevî» dediği babası Safiyyullah Musa Dede'ye (4), dedesi Mehmet efendi de, Peçevî Arif Ahmed Dede'ye (5) intisab etmiş muhibb-i mevlevî idiler (bk. Esrar Dede; Galib maddesi). Mustafa Reşid efendi; şeyh Seyyid Ebûbekir

(3) Ahmed Hikmet bey «Mehmet Es'ad efendi Sütlüce'de Bahâriyye Tekkesinin karşısında kâin hâlâ mevcut olan bir hanede doğdu» diyor ki bu yanlıştır. Zira Şeyh Galib, Sütlücedeki evini, Çileden çıktuktan sonra almıştır. Bahâriyye Tekkesi de Sütlücede değil Eyüp'tedir, bugün de bu nâm ile anılmaktadır ve semte o isim verilmiş veya semtin ismini almıştır. Bu hale göre de bu sözde yanlışlık vardır. Belki Ahmed Hikmet bey Bahâriyye Tekkesinin karşısına düşen mahalde demek istemiştir. İbaresindeki za'fı te'lif ne demek istenildiğini güçleştirmiştir. Ahmed Hikmet her halde çileden sonra Yusuf Sine-çak'ın türbesinin yanında alınan evi doğduğu ev sanarak karıştırmıştır (bk. Hak haftalık ilâvesi 1328 Temmuz No. 138, 6).

(4) Safiyyullah Musa Dede Trablusşam Mevlevî Tekkesi Şeyhi Atinalı Celâl Ali Dede'nin oğludur. Musa Dede Trablusşam'da 1092 = 1681 de doğmuş, Şam ve Mısır'da tahsil etmiş, meşhûr Abdülhaniyy-i Nâblûsî'den ders okumuştur. Haleb ve Kasım Paşa Mevlevî-hanelerinde şeyhlik ettikten sonra 1144 - 1731 de Yeni-kapı dergâhı şeyhliğine tâyin edilmiş 1157 = 1744 te ölmüştür. Tuhfe-i Şâhidî'yi arabcaya terceme etmiş, Vankuli lüğatinin tab'ı tashihlerini yapmış, ilim ve irfanla tanınmış bir zattır (bk; Esrar Dede; Safiyyullah Dede maddesi; Mehmet Ziya Yeni-kapı Mevlevî-hanesi, s. 137 ve devamı stanbul 1329).

(5) Peçevî Arif Ahmed Dede Yeni-kapı Mevlevî-hanesinde 11 sene şeyhlik etmiş ve 1137 = 1724 te ölmüştür (Daha fazla malûmat için bk; Sâkîb Dede Sefine-i Nefise-i Mevleviyyan 2/167 ve devamı 1283 Mısır, Esrar Dede tezkiresi Arifi Dede maddesi, Mehmet Ziya Yeni-kapı Mevlevî-hanesi S. 131 ve devamı).

Dede (6), Kûçek Mehmet Dede (7), Seyyid Sahih Ahmed Dede (8), ve bunların emsali mevlevî büyüklerinin sohbetinde bulunmuş melâmî neş'esinde (9) bir zattı. Sa'deddin Nüzhet Ergun bu meselâ üzerinde lüzumundan fazla durarak «... mevlevîlikten başka melâmîlikle dahi alâkadar olduğuna hükmedebiliriz» diyerek mevlevîlikle melâmîliği ayırmaya çalışmıştır (bk; Sa'deddin Nüzhet Ergun, Şeyh Galib hayatı ve eserleri s. 13, İstanbul 1935). Halbuki Melâmîlik ayrı bir tarikat olduğu gibi, hattâ ondan fazla, bir zevk ve neş'edir. Her tarikat ehlinde olabilir.

Esrar Dede'nin «... ve şâir-i be-nâm» dediği Mustafa Reşid efendi de şâirdi. Babasında bahsettiği «bize» redifli bir gazelinde Şeyh Galib

Pey-rev oldum ben de Gâlib vâlid-i zî-şânıma

diyor ki Muallim Nâci bundan babasının da şâir olduğu manasını çıkarmaktadır (bk. Muallim Naci, Muhammed Muzaffer mevmuası s. 19).

Galib'in annesinin ismi Emine'dir Bunu da annesinin 1209 = 1794 deki ölümü münasebetiyle yazdığı bir vefat tarihinden öğrenmekteyiz:

Vâlidem ki Emîne hatundur
Ruhu olsun na'im-i emne elif
Geldi tarih-i rihleti Gâlib
اوله يارب مقامى خلد لطيف = 1209

Şeyh Galib'in ilk mahlası Es'ad'dır. Halbuki Vak'a-nüvis Halil Nuri bey şöyle der: «pederleri bir gün Yeni-kapı Mevlevî-hânesi şeyhi Kûçek Mehmet efendi merhumun meclisinde iken şeyh, mûmâileyhe

(6) Seyyid Ebûbekir Dede 1117 = 1705 te Kütahya'da doğmuştur. Sefine-i Nefise-i Mevleviyyan sahibi Sâkib Dede'nin yetiştirmelerindendir. 1159 = 1756 da Yeni-kapı Mevlevîhanesi şehliğine tâyin edilmiş, ölümü tarihi olan 1189 = 1775 yılına kadar aynı tekkenin şeyhliğinde bulunmuştur. (bk; Mehmet Ziya Yeni-kapı Mevlevî-hanesi S. 142 ve devamı).

(7) 1159 = 1746 da ölen Kûçek Mehmet Dede Yeni-kapı Mevlevî-hânesinde 1,5 sene şeyhlik yapmıştır, Mehmet Ziya hal tercümesini bulamadığını söylüyor (bk; aynı eser 141 - 142).

(8) Yeni-kapı Mevlevî-hanesi aşçıbaşı'sı olan Şerif Ahmed Dede «Sahih Ahmed Dede» unvaniyle şöret kazanmıştır. Seyyid Ebûbekir Dede'nin biraderzadesi idi. Ali Nutkî Dedeyi bu zat yetiştirmiştir. 1228 sefer = 1813 şubatta pek ihtiyar olduğu halde ölmüş Yeni-kapı haricinde Merkez Efendi'ye dönecek yerde gömülmüştür. Dedenin türbesi meşhur Hâlet ef. yaptırmıştır (bk; Mehmet Ziya Yeni-kapı Mevlevî-hanesi s. 145 - 146).

(9) Abdülbaki Gölpınarlıya göre Melâmî-Hamzevî büyüklerindendir (bk, Melâmîlik ve Melâmîler s. 187, İstanbul 1931).

hitap edip, senin bir veledin dünyaya gelse gerektir. İsmi Mehmet Es'ad vaz' eyle ve hâtırına riâyet eyle deyu tavsiye buyurdıkları ve şeyh-i müşârün ileyhden sonra câ-nişini olan Seyyid Ebûbekir efendi merhum da bi-aynihi ta'bir-i mezkûr ile tebşîr ve tavsiye buyurdıkları pederleri lisanında menkuldür» (Sa'deddin Nüzhet aynı eser, s. 10). Galib'i çok yakından tanıyan bu zatın sözlerini esassız addetmemize imkân yoktur. İhtimal ki şeyhin bu isim tevcihini bilen Hoca Neş'et, şeyhe hürmeten ve teberrüken, Es'ad ismini mahlas olarak vermiş ve mahlasnâmesini kaleme almıştır.

Ol ravza-i câvid-nümâyiş ki cihandır
Ser-sebz-i giyâh u gülü hep tîr-i sinandır

matla'lı mahlas-nâmesindeki şu beyt:

Neş'et dedi pîrân-ı zebânından edip gûş
Mahlas ana Es'ad ne saâdet bu ne şandır

bunu gösterir (bk; Hoca Neş'et Divân'ı, s. 4, Bulak 1252). Şeyh Galib bu mahlasnâmeğe teşekkür bâbında, aynı vezn ve kaafiyede, Hoca Neş'et vafında, bir kaside yazmıştır ve o kasidesinde Es'ad mahlasını kullanmıştır. Hoca Neş'etin bir beytini kendi şiirine terci' beyti yapan şâir Terci'-i Bendinde Es'ad mahlasını kullandığı halde, hocanın bir gazelini tahmisinde ise Galib tahallus etmiştir. Bu hale göre şâir her iki ismi de kullanmaktadır. Şâirin asıl mahlası olan ve onunla şöret bulduğu Galib isminin nereden geldiği malûm değildir. Eskiden Divan Kalemine devam eden ketebelere bir mahlas vermek âdetti. Galib mahlası da Divan Kalemî'nin yâdigârı olsa gerektir. Fakat burada bizi düşündüren ufak bir mes'ele vardır: O da Divan Kalemindeki mahlasların dâima nisbetli oluşudur. Buna göre Galib'in adı da Galibî olması icâbederdi. Belki Galibî mahlası çok heceli oluşundan ve fonetik bakımdan da güzel bulunmayışından şâir tarafından nisbet (i) si atılmış Galib kalmış, yahut, müstesna olarak, şâire nisbet (i) siz bir mahlas verilmiştir. Maamafih gençlik ateşi ve heyecaniyle kendisine çok fazla ehemmiyet veren şâirin, tefâhür ve teferrüd olarak, bu mahlası kullanması da hatıra gelebilir. Hatta Sürûrî'nin

Bilmem ey menhûs adın Es'ad' mıdır Gâlib'midir
Zâtını ta'rîf kıl kimsin kime mensûbsun
Gerçi dersin şâirâna ben tegallüb eyledim
Pîş-i erbâb-ı suhanda Galibâ mağ'ûbsun

kıt'ası da bizim bu kanaatimizi kuvvetlendirir. Ceydet Paşa ve

Sa'deddin Nüzhetde zimnen bu fikirdedir (bk; Cevdet Paşa 5/315 - 6. Sa'deddin Nüzhet aynı eser s. 22). Galib bazen bu iki mahlası da yan yana kullanmaktan çekinmemiştir. Nitekim bahis mevzu'u edeceğimiz as-Sohbet-üs-Sâfiyye'sinde Es'ad Galib adını kullanmıştır. İlk kaynaklarda, bilhassa Esrar Dede'de olması lâzım gelen bu isim ve mahlas mes'elelerine temas edilmemiştir.

Şeyh Galib'in çocukluğu ve tahsili hakkında maalesef hiç bir malûmata sahip değiliz. Sicill-i Osmânî «tahsilden sonra Konya'ya gitti diyorsa da bu indî bir mülahazadır (bk; Sicil aynı yer). Fakat onun, hususiyle çok genç denecek bir yaşta, Arabca yazacak kadar Arab diline tasarruf etmesi, Farsca gazeller yazması iyi bir tahsili olduğuna delâlet eder. Esrar Dede'nin «pederlerinden okuduğu Şâhidî manzûme-i Fârisîsinden ma'da bir kimseden Fârisiyât ve nazmiyâta dâir birşey taallüm etmemişlerken neş'e-i asliye-i mevlevîyeleri iktizâsınca her bir fende fâik-ül-akran olmuş'ardır» demesi de Şeyh Galib'e dehâ ve kudsiyyet izâfe etmek içindir. Vak'a-nüvis Nuri efendi ve Cevet Paşa da, bu babda, pek mübhem ve kifâyetsiz malûmat vermiştir. Şâhidî okumakla bu derece Fârisi öğrenmek muhaldir. Evvelâ babasından, sonra da Hoca Neş'et efendiden, Fârisî öğrenmesi mümkündür. Zira Hoca Neş'et o devrin tanınmış bir Fârisî hocasıdır, şâirin de onunla pek yakından bir ilgisi bulunmaktadır, hattâ mahlası da onun tarafından verilmiştir. Tahir O'gun ise, Şeyh Galib'in, farisî'vi evvelâ babasından, sonra Hamdi Hoca ile, Hoca Neş'etten öğrendiğini zikretmektedir. ki Sa'deddin Nüzhet Ergun'a göre bu zat onun hocası değil samîmi münasebetleri bulunan bir arkadaşıdır (10).

Şeyh Galibin çok istifâde ettiği ve hatta «söylediğim her şeyi ondan işittim ve âşık Galib'in kaleminden naklettim» dediği ve diğer

(10) Tahir Olgun'un fikri için (bk; İstanbul kitaplıkları Yazma Divanlar Kataloğu Galib Maddesi fişi. Sadettin Nüzhet ise Sabri Kalkandelenli'ye istinaden ve onu cerhan bu zatın Kal'ay-ı Kebir halifesi Abdullah efendi Zâde Hamdi Efendi olduğunu ve birbirlerine nazire söylediklerini naklediyor ve hocası olmasına imkân bulmuyor. Fakat burada Sa'deddin Nüzhet Ergun'un düzeltilmesi icabeden şu noktasını tebarüz ettirelim: Henüz redifli farsca gazelin Hamdullah efendiye nazire olduğunu söyledikten sonra «O halde «Ayak basmış» redifli gazelin de Hamdi mahlasını kullanan Hamdullah efendiye nazire olması kuvvetle muhtemeldir» demesi yanlıştır. Zira «Ayak basmış» redifli gazel Nâil-i Kadîm'in şu matla'lı gazeline naziredir:

**Bu sellem pâye-i ikbâle kim Şeddâd ayak basmış
Felek kasr-ı vücûdun etmeğe herbâd ayak basmış**

Belki Hamdî efendi de buna bir nazire yazmıştır.

mevleviler nezdinde de büyük bir itibâr kazanan 1194 = 1790 tarihinde Galata Mevlevî-hâne'sine Post-nişîn tayin edilen Aşçı-başı Hüseyin Dede'dir (11). Nitekim bu şeyhliğin tevcihi dolayısıyla yazdığı Farisî kıta'-i Kebîre'de Hüseyin efendi hakkında gayet hürmetkâr ve takdirkâr bir dil kullanmış ve yukarda tercümesini yaptığımız şu beyti söylemiştir:

زکاک غالب بیدل بگفتم ز نطق او شنیدم هر چه گفتم

Nitekim bu beyt de onun aşçı Hüseyin Dede'den ilmen faydalandığına kâfi ve vâfi bir delildir.

Şâir divân-ı Hümâyun Beğlikci odasına memur olmuştur (bk. Sa'deddin Nüzhet Ergun, aynı eser, s. 21). Divan Kalemine devam eden genç şair daha 24 yaşında iken 1195 = 1780 de bir divan teşkil edecek kadar şiirler yazmış bulunuyordu. Bu şiirlerini toplayıp bir Divan tertip etti ve zamanının şâir arkadaşlarından Seyyid Pertev efendi bu hâdiseye şu tarihi düşürdü:

دیوان غالب اسعد کو یافت حسن ترتیب
بحریست بر مقاصد کانیست بر مطالب
از بس ز گوهر او برگشت معنی
تاریخ گفت بر تو : کان کلام غالب 1195

Zamanının Nâbî hayranlarına, onun peyrevliğini ihtiyar edenlere ve o tarz san'ate muhalif bulunan Şeyh Galib Nâbî'nin «Hayriyye» sinin şöhretini kıskanarak ve onu küçümseyerek 1197 = 1782 de Hüsn ü Aşk'ını yazdı (12). O devirde Nâbî ve Nedîm peyrevlikleri edebiyatı istilâ etmiş, hiç bir orijinalite gösterilmeden alabildiğine bir taklid hüküm sürüyordu. Nâbî tarzını beğenmediği gibi, Nedîm peyreviliği yapanların ibtizâlê düşüşlerini o derece hoş görmiyen bu genç şair Hüsn ü Aşk'ını (6) ay gibi kısa bir zamanda ve

Gâlib bu ceride-i cefânın
Tarihi olur ختامه المنک

beytindeki ختامه المنک gibi manalı bir tabirin delâlet ettiği tarihte bitirmiştir.

z

(11) Aşçıbaşı Hüseyin Dede 1197 = 1782 de Galata Mevlevî-hanesine şeyh olmuştur. Bu zat hakkında daha fazla malûmat bulamadım.

(12) Gibb ve Abdulhalîm Memduh Hüsn ü Aşk'ı 21 yaşında yazdığını nakletmişlerdir ki tabii yanlıştır (bk. Sa'deddin Nüzhet Ergun, aynı eser, s. 24).

Şair eserinin yazılışını Hüsn ü Aşk'ında şöyle anlatır:

Şeyh Galib şiirden anlıyan ve ekseriyeti şuarâdan buluann bir mecliste bulunuyormuş. Mevzu' Nâbî'nin Hayr-âbâd'ına gelmiş ,her kes şâirini hayr ile yâd etmiş, içlerinden biri de onu pek mubalagalı medh ederek göklere çıkarmış, hâzirun da onun sözünü tasdik edince, hatta tanzirinin dahi ihtimali olmadığı ileri sürülünce Şeyh Galib dayanamamış mevzuundan, dilinden, nazm tekniğinden, şiiriyetinden, cemiyetimizin ahlâkî mizâcına uymayışından dolayı tenkit edip

Mebnây-i binây-ı Hayr-âbâd
Bir hırsızın kemâlin îrâd

diyerek hırpaladıktan sonra nasıl bir kahraman yaratılması lâzım geldiğini ve nasıl yazılması icâb ettiğini izâh etmiş, aşk mevzuu ile hırsız ve hırsızlık mevzuunu karşılaştırarak «hiç aşk gibi bir mevzu' dururken başka bir mevzuuâ tenezzül edilir mi» nokta-i nazarını mü - dafaa edip eseri çürütüyor ve serd ettiği iddiasını da isbât ediyor. Mecliste bulunanlar ta'riz yollu

Hatta dedi bir Mesîh-i hoş-dem
Hem söyleyemem de hem beğenmem

demiş ,davasını isbata da'vet edilmiş. Böylece kaleme sarılan şairin mevzuu evvelâ kendisine te'sir ederek onu kendi arzusuâ bırakma - mıştır .Şâir

Aldım o hevesle kilki deste
Bu nazmı dedim şikeste beste

diyerek hem eserini beğenmiş hem de kendisini tatmin etmediğini anlatmak istemiştir. در بیان سبب تألیف bahsini buraya aynen alıyorum (bk. Dîvan, Hüsn ü Aşk, s. 9 - 12) :

Der-beyân-ı Sebeb-i Te'lif

Bir meclis-i ünse mahrem oldum
 Ol cennet içinde Âdem oldum
 Meclis veli gülşen-i mahabbet
 Bülbülleri yekser ehl-i ülfet
 Her birisi şair-i suhan-senc
 Gencine'er elde cümlesi genc
 Ülfetleri şîr-i fazl u irfan
 Sohbetleri nazm u nesr-i elhan
 Ben mest-i sabûh-ı nükte-dânî
 Vakt ise sabâh-ı nev-cevânî
 Gâhi okunurdu Hayr-âbâd
 Nâbî olunurdu hayr ile yâd
 Hakka ki acîb bir eserdir
 Erbâbı yanında mu'teberdir
 Hengâm-ı hiremde söylemiştir
 Pîr olduğu demde söylemiştir
 Ol nazmın edip bir ehl-i ma'na
 Medhinde mubalagayla itrâ
 Bezm ehli ser-â-ser etti ikrâr
 Bu kavli muvafakatle tekrâr
 Bir gâyete erdi kim ma'âli
 Tanzirinin olmaz ihtimâli
 Ol ritl bana giran göründü
 Bir sûret-i imtihan göründü
 Tarizâne edip hitâbı
 Verdim o gürûha bu cevâbı:
 Kim Nâbî'ye hiç düşer mi evfak
 Şeyhin sözüne kelâm katmak
 Ey kıssadan olmıyan haber-dâr
 Nâkışmı bıraktı Şeyh Attâr
 İşte o kadardır ol hikâyet
 Bâkisi dürûg-ı bî-nihâyet
 Manzûme-i fârisi veş ebyât
 Bil-cümle tetâbu-ı izâfat
 İnşaya verir eğerçi ziyânet
 Türkî söz içinde ayn-i sıklet
 Az olsa eğer değildi mânî'
 Derdik ana belki de senâyi'
 Hem bir dahi var ki ol suhan-sâz
 İğrakta mürğ-i pest-pervâz

Evsâf-ı Burâk-ı Fahr-i Âlem
 Rahşiyе-i Nef'i andan akdem
 Lâzımı Burak'ı medh ü tavsîf
 Bu kârı ana kim etti teklîf
 Afv eyliyeliyelim ki belki bilmez
 Bir sürçen atın başı kesilmez
 Hem bir de bu kim o pîr-ifâni
 Almış niçe dürlü nâm u şânı
 Beş dâne şehengeh-i melek-zâd
 Tab'ına keremle etmiş imdâd
 Bâzâr-ı cihanda kâmın almış
 Meydân-ı suhanda namın almış
 Böyleyken edip yine tekâsül
 Kılmış niçe ma'niden tegâfûl
 Bulmağla bir iki hoşca ta'bir
 Erlikmidir izdivâcı tasvîr
 Dersin ki Nizâmi-i Kirâmî
 Etmiş o dahi bu iltizâmi
 Ol tarz-ı Acemdir olmaz r'câb
 Rindân-ı Acem gözetmez âdâb
 Her tavrına iktifâ ne lâzım
 Câizse de ictirâ ne lâzım
 Hem bir dahi bu kim ol suhan-senc
 Vermiş kalemine renc-i bî-genc
 Bir düzd-i bürehne-pâyı gûyâ
 Mansûra diler ki ide hem-pâ
 Mi'râc-ı hayâle eyleyip sâz
 İster ki Mesîh'e olsun embâz
 Mebnây-ı binây-ı Hayr-âbâd
 Bir hayrsızın kemâlin îrâd
 Elhak çalıp alma kıssadır ol
 Hırsızlara hayli hissedir ol
 Pîrâne tekellüf etmiş elhak
 Vermiş hele kâr-ı düzde revnak
 Nush etse eğer budur mezâkı
 Dünya fânî ahret bâkî
 Olsa ne kadar harâb u mağşûş
 Yoktur bunu bir işitmemiş gûş
 Merd ana denir ki açâ nevr-râh
 Erbâb-ı bukûfı-ı ide âgâh

Olmaya sözü bedih-i tâm
 İde niçe tecribeyle itmâm.
 Amma kime edeyim bunu fâş
 Ben dahi bileydım ol kadar kâş
 Efvâha sözümlü olaydı dem-sâz
 Lâzımmı idi felekte pervâz
 Vah vah buna şekve ettim izhâr
 Sad tevbe vü sad hezâr inkâr
 Bir ehl-i suhan ki ide tahsîn
 Bin çarh değer o beyt-i rengîn
 Dâim bunu der ki elde hâme
 Âfet bana i'tibâr-ı âme
 Çün kârı himâyet eylemektir
 Efhâma riâyet eylemektir
 Elbette olup füsürde hâtır
 Ma'nâdan olur zebânı kaasır
 Lâkin yine bellidir tabîat
 Meydandadır aldığım vedîat
 Çâlâk-zamîrû mard-i âgâh
 Etmez hele düzdü hem-ser-i şâh
 Olsa ne kadar şikeste-pervâz
 Uymaz yine kûf u kaza şehbâz
 Kalmadımı neş'e-i mahabbet
 Pâyânâmı erdi ol hikâyet
 Hiç aşkdan özge şey revâmı
 Sarfetmeğe gevher-i kelâmı
 Dersin ki hezâr olundu tekrâr
 Sahbây-ı bakaadan olma bîzâr
 Âlem heme derd-i aşk-ı ülfet
 Bâkî keder ü elem nuhuset
 Bu râhdan oldun ise âgâh
 Çıkılmaz yolun üzre düzd-i güm-râh
 Bu düzd-i suhandir olmaz izhâr
 Ta'bir edemem dahi neler var
 Gencûr-ı cevâhir-i sanâyi'
 Ol san'ati yok ki zevka râci'
 Hatta dedi bir Mesih-i hoş-dem
 Hem söyliyemem de hem beğenmem
 Etdim niçe dürlü i'tirâzât
 Hem her birisinde ettim isbât

Bu nağmeye kim ben ettim âheng
 Eyvel beni kıldı zâr u dil-teng
 Tuttu beni ol sözüyle yâran
 Da'vâya gerek gel imdi burhan
 Nâbî ana kim güc ile ermiş
 Allâh sana genliğinde vermiş
 Aldım o hevesle kiki deste
 Bu nazmı dedim şikeste-beste
 Noksânıma vardır i'tirâfım
 Bîhûde değil velik lâfım
 Bed-reng ise de kumâş-ı evren
 Kalmaz yine kâle-i Haleb'den

آنکس که ز شهر آشنایست
 داند که متاع ما کجایست

Şair eserinin değerinden ve orijinalitesinden emindir. Yepyeni bir vadide hâme-rân olmuştur. Eskileri taklit etmiş değil bir yenilik yaratmıştır. Bundan dolayı da haklı olarak öğünür.

Fahriye-i Şairâne

Tarz-ı selefte tekaddüm ettim
 Bir başka lûgat tekellüm ettim
 Ben olmadım ol gürüha pey-rev
 Uymuş belî Gencévi'ye Hüsrev
 Billah bu özge mâcerâdır
 Sen bakma ki defter-i belâdır
 Zannetme ki şöyle böyle bir söz
 Gel sen dahi söyle böyle bir söz
 Erbâb-ı suhan tamâm ma'lum
 İşte kalem işte kişver-i Rûm
 Gördümü bu vâdi-i kemîni
 Dîvan yolu sanma bu zemîni
 Engüşt-i hatâ uzatma öyle
 Beş beytine bir nazîre söyle
 Az vaktde söyledimse ânı
 Nâ-puhteliğin değil nişânı
 Gördük niçe şâhlar gedâlar
 Bir anda yapar anı babalar
 Gencînede resm-i nev' gözettim
 Ben açtım o genci ben tükettim

Esrârını Mesnevî'den aldım
 Çaldım veli Mirî ma'ı çaldım
 Fehmetmeğe sen de himmet eyle
 Ol gevheri bul da sirkat eyle
 Çok görme bu hikmet-i beyânım
 Tevfika havâle eyle cânım

این دم که ز شاعری اثر نیست
 سلطان سخن منم دیگر نیست

(bk. Dîvan Hüsn ü Aşk, s. 90 - 91).

Şeyh Galib, Çelebi Seyyid Ebûbekir efendinin hilâfetlerinin son-
 larına doğru, Nâilî-i Kadîm'e naziresi olan bir gazelinde

Teveccüh-i dil-i pûyân-ı feyzedip şimdi
 Cenâb-ı pâk-i Hüdâvendigâre-dek gideriz

diyerek, Çile. Çıkarmak üzere, Konya'ya gitmiştir. Fakat mevlevîliğin
 adâbına göre nefsinı alçaltabilecek işleri kendisine revâ görebil-
 mesi ve bu meşakkate akran ve amsalinin yanında katlanması lâzım
 geldiğinden onun tanındığı bir şehirde çile çıkarması icâb ederdi. Hal-
 buki o böyle yapmamış hemen Konya'ya yönelmiştir. Şeyh Galib'in
 çile için Konya'ya gidişi, İstanbulda çile çıkarmaktan utandığundan
 değil, eDrgâh-ı Mevlânâ'ya olan fart-ı mahabbetindedir. Zira Dîvâ-
 nındaki Mevlâna medhiyyeleri, tahmisleri, tazminleri ve biraz evvel
 yukarıya aldığımız Nâilî'ye naziresi, bir çok şiirleri ve «Matbah-ı
 Molla» redifli şu matla'lı şiiri:

Muallâ dûdmân-ı evliyâdır matbah-ı Molla
 Dil ü cânâ ocağ-ı kîmyâdır matbah-ı Molla

gibi samimi sözleri onun bu mahabbetini gösterir. Nitekim şairin
 1211 = 1796 yılında tekrar Konya'ya gittiğini göreceğiz. Fakat ço-
 cuklarını çok seven âile hemen Konya Çelebiliğine müracaat etmiş-
 ler, Çelebî de Gâlib'in İstanbula dönmesini ve çileyi Yeni-kapı Mev-
 levî-hanesinde çıkarmasını bildirmiştir (13). Bunu Şeyh Galib'in şu
 beytinden de istidlâl edebiliriz:

Âşık odur ki Gâlib şehrinde ola rüsvây
 Sahra vü deşte gitme mecnun beyâna söyler

Belki de bu gazeli söyleyerek İstanbula dönmüştür.

(13) bk. Vak'a - nüvis Halil Nuri tarihi, 1213 vakayii ve ondan naklen
 Cevdet Paşa tarihi 5/315.

Galib'in çileye giriş tarihi, muhtelif menba'larda başka başka kayd edilmiştir. Zannımca bu hata Esrar Dede tezkiresindeki farklı istinsahlardan olsa gerektir (14). Sa'deddin Nüzhet Ergun Defter-i Dervişan'dan naklederek ve Şeyh Galib'in şeyhi Seyyid Ali Nutki Dede'nin Galib hakkında bizzat kendi el yazısı ile yazdığı notlardan faydalanarak onun 25 Ramazan 1201 = 11 temmuz 1787 de Çile'yi bitirdiğini bulmuştur ki bu hale göre 1001 gün, yani üç senelik çileye, 1198 = 1784 yılında girmiştir (bk. aynı eser, s. 28 (15)).

Çile müddetinde kat'iyyen şiir söylemediğinden herkes «fi-mâ-ba'd tabı'larına adem-i verziş-i suhanla kesel geldi» demiş. Fakat çileden çıkar çıkmaz

گر ز سر عشق گفتارست بعد از خامشی
از سخن بالا چه اسرارست بعد از خامشی

matla'lı Fârisi nefis gazelini söyliyerek onları susdurmıştır.

Çileden sonra, Yusuf Sine-çâk'ın Sütlüce'deki türbeleri yanında bir ev almış 4 receb 1204 mubârek regâib gecesinde mukaabeleler okunmuş, Yusuf Sine-çâk Dede'ye düâlar edilmiş ve ertesi cuma günü 5 receb 1204 = 21 mart 1790 da eve taşınmıştır. İşte bu sırada Yusuf Sine-çâk'ın Cezire-i Mesnevîyye risâlesini şerh etmiştir. Uzlet ve fakr içinde yaşadığı bu evde Trabzonlu Kûsec Ahmed Dede'nin 1192 = 1778 de yazdığı ar-Risalat-ül-Behiyye fi Tarikat-il-Mevlevîyye adlı risalesini şeyhi Seyyid Ali Nutki Dede'nin müsadesini alarak şerh etmiştir (16).

Bundan sonra te'lifata bir ara vermiştir.

(14) Nitekim Üniversite yazmaları arasında bulunan 89 numaralı Esrar Dede tezkiresinde 1200 hicri yılı, 1247 numaradakinde ise 1198 yılı gösterilmektedir. Sema'hâne-i Edeb ve Tahir Olgun Hüsn ü Aşk tab'ı mukaddemelerinde 1200 hicri tarihini ihtiyar etmişlerdir. Bu hata yazmaların muhtelif tarihler zaptetmelerinden ileri gelmiştir.

(15) Ali Nutki Dede Ebûbekir efendinin oğludur. 5 muharrem 1176 = 27 temmuz 1762 yılında Yeni-kapı Mevlevî-hanesi civarında bir evde doğdu. Terbiyesi Sahih Ahmed Dede'ye havâle edilmiştir. 14 yaşında iken babası ölmüş 1189 = 1775 yılında Yeni-kapı dergâhına şeyh olmuştur. 30 sene meşi-hatte bulunan Ali Nutki Dede 1219 cemâd-el-ulâ = 1804 Ağustos'da 43 yaşında ölmüştür (bk; Esrar Dede tezkiresi ve Mehmed Ziya Yeni-kapı Mevlevi-hanesi).

(16) bk; Not 1 de zikredilen makalemize

Mir Nu'man Galata Mevlevî-hânesi şeyhliğinden azl olunca (17) Konyada Mevlevî-hâne türbe-dârı olan Abdullah Dede Galata Mevlevî-hâne şeyhliğine ta'yin edildi, fakat me'muriyetine gelirken Kütahya'da vefat ettiğinden Çelebi El-hâc Mehmet Emin efendinin (18) delâlet ve yardımları ile 9 şevval 1205 = 11 haziran 1791 cümartesi günü Şeyh Galib Galata Mevlevî-hanesi şeyhliğine getirildi (19). III. Selim'in Şeyh Galib'e olan mahabbeti malumdu, bu yüzden viran bir halde bulunan Tekke'nin hali, şeyh Galib tarafından mubalağakârâne bir şiirle padişaha arz olundu. Bunun üzerine 20 receb 1206 = 25 şubat 1792 de Tekke yeniden yapılmaya başlandı ve 9 zilhicce 1206 = 29 temmuz 1792 de tamirat biterek tekkeye taşındı. 15 zilhicce 1206 = 4 ağustos 1792 de de mukaabeleye başlandı (20).

III. Selim'in Galib'e karşı mahabbeti günden güne ziyadeleşiyordu. Humbara-hâne-i Cedid'de yapılan Yeni-câmi'deki Mesnevî-hanlık da Şeyh Galib'e verildi ve padişah burada icra edilen mukaabelere eksəriyetle gelirdi. Padişah, sevgisinin bir başka nişânesi olmak üzere, şâir ve hattat Cevri'nin hattıyla yazılmış nefis bir Mesnevî'yi de Galib'e hediye etti. Hatta Şeyh Galib'in divânını 1207 = 1792/1793 de bizzat yazdırarak teclid ve tezhibi için 300 altın sarf etti.

(17) Mir Nu'man' Yeğen Ali Paşanın oğlu olup 1101 = 1689 yılında doğmuş 27 receb 1213 = 4 kânun-ı sâni 1798 de 112 yaşında olduğu halde ölmüştür. 1201 = 1786 da Galata Mevlevî-hanesi şeyhliğine ta'yin edilen Mir Nu'man efendi Konya âsitânesinin, yani çelebilik makaamının, müsaadesini almadır. Üsküdar'da bir Mevlevî dergâhı tesis etmeğe kalktığı için 1205 = 1790 yılında azlolunmuştu. Üsküdar'da ihya ettiği tekkede sekiz sene şeyhlik etmiş ve 1213 = 1798 yılında ölmüştür (bk; Ahmet Remzi Akyürek, Üsküdar Mevlevî-hânesi adlı gayr-i matbu eserine (ki bu zat makalelerimizde bahis mevzuu ettiğimiz Şeyh Ahmed Remzi Akyürektir) ve Cevdet tarihi 9/108, Sicill-i Osmâni Nu'man efendi maddesi)

(18) Elhac Mehmet Emin Dede Ebûbekir Çelebi'den sonra Konya dergâhına ta'yin edilen şeyhtir. 1155 = 1742 de doğmuş 1230 = 1814 vefat etmiştir. Şeyhliği 31 senedir.

(19) Sa'deddin Nüzhet Ergun 1790 milâdi yılını göstermiştir ki şüphesiz yanlıştır, zira şevval ayı 1791 milâdi yılına rastlamamaktadır (bk; aynı eser s. 34).

(20) Mevlevî-hânenin müceddeden tamiri hitâmına dâir Şeyh Galib'in söylediği:

Mihr-i âlem-tâb-ı evc-i saltanat
Dâver-i devr-i zaman Sultan Selim

matla'lı tarihi Galata Mevlevî-hanesinin kapısına kazılmıştır. İçerki kapılarda da Şeyh Galib'e âid tarihler varsa da bunları burada yazmaya lüzum görmedim.

10 safer 1209 = 6 eylül 1794 de çıkan bir fermanla Mesnevîhanlık'ların inhası da Galib'e verildi. Padişahın ihsanları devam ederken Valide Mihr-şah Sultan, Selim'in kardeşleri Beyhan ve Hadice Sultan da bu mahabbet ve ihsana iştirak ediyorlardı. Valde Sultan, bu sevgisinden dolayı, Kasım Paşa Mevlevî-hane'sini yaptırmaya karar vermiş 22 şaban 1209 = 27 mart 1795 de ta'mire başlanmış 6 rebi'ül-evvel 1210 = 20 eylül 1795 d eKasım Paşa Mevlevî-hanesinin tamiri bitmiş, o gün mukaabelesi okunmuş ve şeyhliğine Çelebi Seyyid Mehmet efendi getirilmiştir (21).

Şeyh Galib'in divanında III. Selim için ve Sultanlar için bir çok tarihler vardır. Mevlevîlerin şifâhî edebiyet ve ananelerinde ve ondan naklen de Sa'deddin Nüzhet Ergun ve İbrahim Necmi Dilmen, de Şeyh Galib'in Beyhan Sultana kalbî alâkası olduğu zikir edilmekte ve İbrahim Necmi'de Valide Sultanın Galib'e «Pamuk Şeyhim» dediği rivâyet edilmektedir. (bk; Sa'deddin Nüzhet Ergun aynı eser 39 - 40, İbrahim Necmi Dilmen Tarih-i Edebiyat Dersleri 241, Ahmed Hikmet Hak ilâvesi, No. 30 ve ondan naklen Türkyurdu 5/30). Nitekim Hadice Sultan'a bir tarihi varken Beyhan Sultan'a (5) tarih yazmıştır. Fakat bütün bunlar kat'i olmaktan uzak indî birer mülâhaza olmaktan ileri geçemez.

Devrinin şiir sultanı olan Galib refah ve izzet içinde yaşamış, sekiz sene meşihatten ve birkaç aylık hastalıktan sonra Sürûri'nin

کجی غالب دده جانندن یاهو 1213

اولدی تا پیدا مدد غالب دده 1213

ve vak'a-nüvis Nuri beyin oğlu Müderrisinden Mehmet Nebil beyin Fatîn tezkiresindeki گوجوب غالب دده یاهو دیوب اهل حله mısralarının gösterdiği 27 receb 1213 = 5 ocak 1798 tarihinde ölmüştür (22). Babası Reşid efendi o vakit sağdı. Henüz en olgun çağında bulunduğu 42 yaşında siyah sakalı ile hayata gözlerini kapayan Şeyh Galib'in babası Reşid efendi, oğlunun gaşli esnasında, «bu kara sakala bu tahta yakışmıyor » diye ağlamıştır (23).

(21) Çelebi Seyyid Mehmed Efendi; Kasım Paşa tekkesine şeyh olduktan sonra 1210 = 1795/6 da hacca gitmiş, dönüşde Şam'da ölmüştür (bk. Esrar Dede tezkiresi, Galib maddesi ve Sicill-i Osmanî 4/269).

(22) Cevdet Paşa (bk; 5/315) ve ondan naklen Sa'deddin Nüzhet Ergun bu tarihi 26 receb olarak göstermiştir (bk. aynı eser, s. 47), Halbuki Esrar Dede 27 receb göstermiştir ki biz onu tercih ettik.

(23) bk. Sema'-hâne-i Edeb, s. 169, Sa'deddin Nüzhet de başkalarından rivâyet ederek bu hâdiseyi naklettiği gibi (bk. aynı eser, s. 48). Tahir Olgun da bunun Mevlevîler arasında meşhur bir rivâyet olduğunu söylemektedir.

Şeyh Galib'in Zübeyde isminde bir kızı ,Ahmed ve Mehmet adlarında iki oğlu olmuş, fakat çok yaşamamışlardır.

Şeyh Galib'in Eserleri

1 — Divan (24).

2 — Hüsn ü Aşk: 1197 = 1782 de 26 yaşında iken yazılmıştır. Bu eser vadisined yegâne ve orijinal olmakla beraber Tahir Olgun'un fikrine göre Şeyh-ül-İslâm Abdullah Vassaf efendinin Hayâl-i Behcet-Abâd adlı eserinin üslûbu taklid edilerek yazılmış fakat o vadide bir hususiyet gösterilmiştir (bk; İstanbul Kitaplıkları Yazma Divanlar Kataloğu Fişleri Şeyh Galib maddesi). İzzet Molla ile Amidli Refî' Hüsn ü Aşk'a nazire yazmışlarsa da bu nazireler çok sönük kalmıştır (25).

3 — Yusuf Sine-çâk Dede'nin Cezire-i Mesneviyye'sini şerh etmiştir.

4 — Trabzonlu Kûsec Ahmed Dede'nin ar-Risalat-ül-Behiyye fi Tarikat-il-Mevleviyye adlı risalesinin şerhi olan as-Sohbet-üs-Sâfiyye adlı şerhini yazmıştır (26).

Cevdet Paşa ve ondan naklen Sicill-i Osmânî Şeyh Galib'in mevlâî şâirlerine mahsus bir tezkiret-ül-Şüarâ'sı olduğunu söylerler. Halbuki böyle bir eseri elimize geçmemiştir. Evvelâ Şeyh Galib böyle bir eser yazmayı düşünmüş ,tasarlamış, hatta bazı notlar toplayıp müsveddeler yapmış, fakat vakti olmayışından buna devam edememiş, bu işi dervîşi Esrar Dede'ye havale etmiştir (bk. Esrar Dede tez-

(24) Divanı 1253 yılında Bulak'da Hüsn ü Aşk'ı ile tab'edilmiştir, yazısı ta'liktir. Yazma divanları da şu kütüphanelerde: Pertev Paşa (Millet) 408, Emiri (Millet) 311, Haçı Mahmud (Süleymaniyye) 3693, Es'ad efendi (Süleymaniyye) 2676, Asım bey (Köprülü) 425, Üniversite Kütüphanesi 112, 401, 437, 1431, 2821, 2865, 5512, 5519, 5531, 5535.

(25) Hüsn ü Aşk Bulak'ta 1252 de tab'edilen Ta'lik divan ile birlikte basıldığı gibi ayrıca bir defa Ebuzziyya Tevfik tarafından 1304 de bir defa da Tahir Olgun tarafından tab'edildiği gibi (maalesef bu baskıyı tabi'de de bulamadım) so nolarak da Vasfi Mahir Kocatürk tarafından nesre çevrilmiş, ufak bir mukaddime ile İstanbulda 1944 de neşredilmiştir.

(26) Sa'deddin Nüzhet Ergun Kûsec Ahmed Dede'nin eseriyle Şeyh Galib'in eserini birbirine izâfe ederek yanlışlık yaptığı gibi Yusuf Sine-çâk Dede'nin eserinin şerhini de Kûsec Ahmed Dede'nin eserinin şerhinden sonra olduğunu söyleyerek yanılmaktadır. Şeyh Galib evvelâ Yusuf Sine-çâk Dede'nin eserini sonra Kûsec Ahmed Dede'nin eserini şerh etmiştir.

kiresi mukaddimesine). Mevlevilikte her şeyden evvel edeb hakimdri. Eğer Şeyh Galib böyle bir eser yazmış olsaydı, dervîşi Esrar Dede, edebe muhalefet etmemek için, Mevlevî şâirlerinden bahs eden tezkiresini yazmadı (27).

an-Nüşhat-üş-Şâfiyye fi Tercemet-is-Sohbet-is-Sâfiyye

Şeyh Remzi Efendinin, bu eserinde de, bazı âyet, hadis ve şiirler, sonradan terceme edilmek üzere, yerleri boş bırakılmıştır. Şimdi Şeyh'in kendi tercümesine yazmış olduğu mukaddimeyi, eser hakkında faydalı malumat vermesi bakımından, aynen alıyorum:

«Hüvelmu'in. 1327 sâl-i rûmî'si teşrin-i evelinde bir vazife ile Kilis Mevlevîhanesinde üç gün müsafir kalmış ve muhtasar kütüphanesinde bulunan bazı kitapların yalnız isimlerini almıştım.

Galib Dede merhumun as-Sohbet-üs-Sâfiyye'si onlar arasında idi ki Trabzonlu Kûsec Ahmed Dede merhumun ar-Risalat-ül-Behiyye fi Tarikat-il-Mevleviyye risâlesine tahşiye ve izah olarak telif edilmiş Arabca 19 satırlı 32 sahifeli 1203 recebinde yazılmış mevlevilerec mu-teber bir eserdir. İstinsahına vakit müsaid değildi. 31 sene sonra Ankara Umumî kütüphanesine müdür muavini olarak tayinimde Kilis Mevlevîhanesi kitaplarının buraya nakl edildiğini, fihristi tanzim edilmek üzere bulunduğunu gördüm. Bu fihristi tertip ve tahrirden sonra as-Sohbet-üs-Sâfiyye'yi hemen istinsah ve şu garip ve güzel tesadüften cür'et alarak Türkçeye terceme ve an-Nüşhat-üş-Şâfiyye tesmiye ettim. Tercemede görülecek noksan ve hataların ehli tarafından tashih ve ikmal buyurulmasını niyaz eylerim. Tevfik Allahdandır. Çaker-i Kemter Ahmed Remzi.

Kûsec Ahmed Dede'nin ar-Risalat-ül-Behiyye adlı eserinin şerhi olan as-SOHBET1üs-SAFIYYE'nin müdericati

Müellif «Allaha en yakın yol cezbe yoludur» idyor. Ben de derim ki cezbe olmıyan her hangi bir tarik evliya indinde bir tarik değildir İrfan olmıyan tarik de böyledir. Allaha irişdirecek yollar

(27) Bk. Cevdet paşa 5/316 - 6, Sicill-i Osmanî 3/615. Şeyh Galib'in san'at ve şahsiyeti uzun bir bahis olduğundan ona bu küçük makalemizde temas etmemeyi uygun bulduk.

mahlukatın nefesleri sayısındadır. Lâkin cezbe ve irfânın çokluğuna bakıp, biri diğerine galip gelirse, ona nisbet ederek, bu cezbe tariki bu da irfân tariki derler. Mevlevî tarikatının nisbeti aşka, sema'a ve safâyadır. Müellifin «o cezbe-i İlâhiye tarikidir ve âdâb-ı ubûdiyet meslekidir» demesi de bu hususa işâret etmektedir. Söylediğimiz takarrur edince, Mevlevî tariki, sâde bir cezbe yoludur diyenlerin cehli meydana çıkar. Cezbesi ifrat derecede olanlar Mevlâna'yı «Meczûbların sultanıdır» dedi. Ma'rifeti cezbisine galib olanlar da onun ledünnî ma'ârifine bakarak, âriflerin sultanıdır» dedi. Kûsec Ahmed Dede tarikimize cezbe yolundan girdiğinden, bize göre irfan manasında olan son derece tevazu'lu edebe (edeb-i mutavâtiye) cezbeyi takdim etmiştir. Bizden de cezbeyi te'hir, edebi takdim edenler vardır. Nitekim Mevlâna Mesnevî'sinde

از خدا جویم توفیق ادب
بی ادب محروم ماند از لطف رب
از ادب پر نور گشتست این فلک
وز ادب معصوم و پاک آمد ملک

yani «Allahdan tevfiik-i edeb arayalım, zira edepsiz Allahın luffundan mahrum kalmıştır. Bu felek edepten nurla dolmuştur, melek de edepten dolayı ma'sum ve pâk yaratılmıştır» demiştir. Cezbe; Sahv, ma'rifet; irfan hasıl eder ve aralarında pek çok berzah vardır. Bize göre berzahların en latifi devr-i çarhî ve nefh-i nay ile olan sema' ve sefâdır. Cezbe de ma'rifet de aşka mülâzemet eder. Zira aşk ibtidada ezicidir, mahv edici değildir. Cezbenin başlangıcı Allahtan kula, dönüşü de Allahadır. Ma'rifetin başlangıcı kuldân tanrısına, rücu'u da nefsinedir. Nefsini bilen elbette rabbini bilir (28). İşte mahabbet abdden Rahman'a rücu'unda kuldân başlar, ma'rifete tebeddül eder, o ma'rifetin levâzımını istihsal eder de — biz seni hakkiyle tanımadık — der (29). Rabden abde rücu'unda ise Rabden başlar ilme tebeddül eder, levâzımına sâhib olara - yarabbi ilmimi artır - der (30).

(28) Mutasavvife من عرف نفسه فقد عرف ربه sözünü hâdis diye rivayet eder. Bu fikri ilk ortaya atan Yahya b. Mu'âz deniyorsa da Ali b. Rabbân, Taberî ve Mes'udi Aristo ve Eflâtun'a mal ediyorlar (daha fazla malûmat için bk. Islamic Culture, Franz Rosenthal, on the Knowledge of plato's philosophy in the Islamic World. ve hadis içi nbk. Massignon Receueille 27, Arbray Mevâkîf 210 Gibb Memorial).

(29) ما عرفناك حق معرفتك.

(30) ربی زدنی علما bu bir düadır ki eskiden Bed' cemiyetlerinde yani mektebe başlama cemiyetlerinde, bu düayı okuturlardı.

Müellif diyor ki: «Hiç bir kimse şu mübtedî'lerin ve müstebih-lerin saçma sözlerine bakarak zannetmesin ki Mevlâna'nın sülûkü hilâf üzredir». Derim ki: «Allah seni müeyyid kılsın. Ulûhiyet dâiresinin pek muazzam, ihâtasının pek mükerrem olduğunu bil. Sâlihi de fâsıkı da içine alır. Nasıl Musa aleyh-is-selâm Allahın kulu ise Fir'avn da kuludur. Her kim inkâr ederse kâfir olur. Mahabbeti Allaha hasr edenler için ehemmi olan hakkın kudretini kullarında görmek ve mâsivâ ile meşgul olmamaktır. Amma bizim tarikimiz pîrdé fânî olmaktadır, sâir tarikatlerde olduğu gibi, şeyhde fânî olmak değildir. Bunun sebebi ise: tarikimizde bir çok meslekler vardır, bir şeyh onların hepsini ihâta edemez. Müntehi ve vâsıl olmak isteyen bir tâlip zannınca kendini terbiye edecek bir şeyh bulamazsa, ona lâzım olan, erkân-ı ma'lûme ve âdâb-ı mahsusa ile hizmete girmektir (yani çileye soyunmaktır). Tâlip, o zaman, bütün fukaraya Mevlâna nazariyle bakar ve elbette onda fânî olur (31).

Müellif «hazret-i Mevlâna'nın tarikati sünnete uygun değildir diye nasıl tasavvur olunabilir» diyor. Ben Allaha yemin ederek derim ki: asla tasavvur olunamaz nitekim bir rübâîsinde

من بندۀ قرام اگر جان دارم
من خاک ره محمد مختارم
کر نقل کنند جز این کس از گفتارم
بزارم ازو وزین سخن بزارم

«Ben köle isem Kur'an'ın kölesiyim; ben Muhammed-i Muhtârın yolunun tozuyum; Eğer bir kimse bu söylediğimden başkasını nakl ederse ondan da, nakl ettiği sözden de, bîzârım» diyor. Evliyânın hepsinin tariki Kur'andır, Hadis'tir ve şeriat sahibinden icthadla-riyle aldıkları yoldur,

Müellif «risâleyi üç bab ve bir hatime üzere tertip ettim» diyor. Üçüncü bab hazretin kerâmetlerine ve menkibelerine tahsis edildiğinden bir şey ilâvesine lüzum görmedim dedikten sonra Şeyh Gâlip, Şeyh Sâkîb-ül-Mevlevî'nin şu ma'nidâr sözünü nakl ediyor: «Nakl ve rivâyet edilen tasdik edildikten sonra nâkillerin tashihine hacet kalmaz. Tasdik edilmezse âdillerin şehâdeti de fayda vermez.»

(31) Müellifin ihvânı ayıplar bir tarzda idâre-i kelâm etmesi pek de yabana atılmaz. Zira merhum başka meslekten gelerek bu tarika vâsıl olmuştur dedikten sonra Şeyh Galib herkesin ayıplamasını da arzu etmez, o vakit de tefrika düşeceğinden korkar.

Müellif risâlesinde «hezretin nisbet-i aliyyesini zikr ettim» diyor. Derim ki: «aliyye» lafzında ibham vardır. Zira Mevlâna'nın nesebinde iki, nisbetinde de iki taraf mevcuttur. Bekriyye tarafı peder cihetinden olmakla nesebde Aleviyye'den kuvvetli, Şemsüd-din-i Tebrizî cihetinden de, Aleviyye tarafı, nisbette Bekriyyeden daha kuvvetlidir. Bana böyle telkin edildi. Amma kavmin zikr ettiği silsile kemâl-i şöhretine, sayıda suhuletine ve kâffenin re'isi hazret-i Cüneyd-i Bağdadî'ye ittisâline mebni daha kolaydır. Bekriyye silsilesini hâssaten nisbette zikr etmemeleri silsile-i nesebde münderic ve onun esbabı hafiyeye eshâbından olmakla gizli bulunduğundan dolayıdır. Bizim tarikimize istiyen Bekriyye isteyen de Aleviyye desin, mana birdir.

Müellif «zikrin telkini keyfiyeti beyânındadır» diyor. Derim ki: zikr telkini mutlaka lâzım bir rükün değildir, belki mesleklerden biridir ki bâzen sâlik o yola gitmekle nihayete vâsıl olur. Bizim tarikimizde onunla meşgul olan pek çok fukarayı gördük. İbtidada ameli riyâdan kurtarmak güç olduğundan kerâmet-i kevnîyye âfetlerinden selâmette kalamamışlardır. Bu riyâ uğursuzluğundan dolayı sâlik intihada da müteessir olur. Sofiyye indinde zikr, kalb gâfil olarak, dilde dolaşan söz değildir. Belki matlup kitaplarında açıkca beyan ettikleri vech ile huzur ma'-Allah حضور مع الله ve hüviyyeti şuhuddur. Lâkin tarikimizde ihvânın bir arada cehren zikri dâima riâyet edilen ve terk edilmeyen bir rükündür. Şimdi bu sözlerle cehren zikrin lüzumu ile telkin-i zikr mes'elesi açıklanmış oldu.

Kâmil bir şeyhe bir tâlip gelir mürid olmak ve tarikate girmek arzusunu izhar ederse şeyh «tecelli-i irâdî» denilen talep ve arzusuna bakar, bu arzuyu mani' olunmaz derecede kuvvetli bulursa ona hizmetle — çileye soyunmakla — emr eder. Eğer tâlibin arzusunu zaif bulursa ona izkr telkin eder, birr ü takva ile eşki san'atiyle meşgul olmasını tavsiye eder, bu suretle bu azif arzulu tâlib de muhib olur.

Bunlardan daha aşağı mertebede bir salik gelirse ona günahlarından tevbe Allâha inâbe etmesini ve emsnvî dinlemesini tavsiye eder ve temîme (32) ve hırz gibi teberrük edilir birşey verir o sâlik de muhibb-i ma'tûf-ı mükerrerem olur. Çileye soyunanların hizmeti nevâfilden üstündür, zira bunların hizmetlerinde başkalarına yardım ve müslümanlardan def'-i mazarrat vardır. Nitekim nevafilen en faziletlisi müslümanların menfaatlenmesidir. Zenginlerde, eğer cömertliğin faydaları başkalarına irişiyorsa, ahlâkın en faziletli kısmından

(32) Temîme; nazar değmesinden korumak için çocuklara verilen nus-kadır.

sayılır. Hasislik de bittabi en fenasıdır. Talip arzusunun vaz geçmezse şeyh o tâlibin bütün malını fakirlere bezl etmesini emreder. İtaat ederse çileye soyunmasını emr eder. Cömertlik ve hizmet mâlî ve bedenî amellerin efdalidir.

Bizim zikrimiz kalbî, ruhî ve sırrîdir. Fıkr kalbin, aşk ruhun, cezbe sırrın zikridir (33). Nâfile ibâdetler, riyâzetler ve hizmetler cezbe tahsili içindir. Cezbe husulünde sâlik ancak muayyen farzlarla iştigal eder, onun edâ edilmesi çok lâzımdır, ondan sonra terakki ederek nevâfil ile meşgul olur. Fakat bu; evvelki nevâfil gibi değil, kurb-ı nevâfil, kurb-ı ferâiz ve emsâli kabilindendir. Bu terakki kaabiliyet ve himmete göredir.

Müellif «Mevlevî tarikatının biati budur» diyor. Ben de evet öyle derim. Lâkin onda bir sır vardır. Müellif onu sakladımı, vakıf olmadımı yahut onunla iş tamam oldumu bilmem (34). O da bir tavr-ı mahsus üzre olmayıp şeyhinin müsa'ade ve izniyle telk'n etmesidir.

Müellif «Tac giydirmenin keyfiyeti» diyor. Ben derim ki tacın yüksekce olmasını Mevlâna ictehad buyurmuşdur. Siyah elbise, Turuncu müze (bir nevi' ayakkabı, çizme) de öyledir. Lisân-ı şer'de Dürrâ'a denilen tennûreyi evvelce giyerlerdi.

Müellif «hırka giydirmenin keyfiyeti» diyor. Ben derim ki hırka silsilesi telkine mülâzim değildir. Horasan erleri diye meşhur olan Keberuye, Hemedâniyye ve hâcegân Kümeyl b. Ziyad'dan veya ondan hazret-i Ali'ye bitişen tarikden almışlardır. Yahutta hazret-i Ali'ye müntehi olan 12 İmam'dan almışlardır ki Cüneydiyye hilâfınadır. Cüneyd'ler ise Nefehât da zikir edildiği vechile, telkin ile hırkayı, birlikte yani ikisini birde almışlardır. Şemsiyye ile Velediyye arasında, bazı cahillerin sandıkları ve aykırılık düşürmek istedikleri gibi, bir fark yoktur. Lâkin meslekler ve tavırlar çoktur.

Müellif «Zâkirin zikri ruha vasıl olunca ona sema' lâzım gelir» diyor. Ben derim ki: «Sema' ve safa aşka mülâzımdır». Aşk tahrîb

(33) Şehy Galib burada Mantık-ut-Tayr'dan bir hikâye nekleterek Kalender kelimesinin uydurma bir etimolojisini yapar. Hikâye şudur: Çölde güzel câriyeler tarafından اندرآ = içeriye gel diye çağırılan bir bedevinin çırıl çıplak soyunup kapı-dışarı edildikten sonra soranlara دل اندرآ diye cevap vermesidir ki bu söze, terhim ile, Acemler Kalender tesmiye etmişler ve çırıl çıplak, şurada burada hayran ve sergêrdan dolayan kimselere Kalender demeğe başlamışlar.

(34) Burada Şehy Galib'deki azamet ne kadar da açıktır.

edici olmayıp ezici olduğundan vücudu teşviş eder, sonra da yavaş yavaş eritir» diye tahkikatta bulunmuştum. Bu tahkikatımıza müellifin «aşk ruhun zikridir, zikir ruha vasıl olunca âşıklara sema' lâzım gelir» demesi ne kadar da tetâbuk etmektedir. Zâkirler âşıklara yetişince başkalaşır. Zira matlub olan zikrin ruhu istilâsından sonra sırra akmasıdır. İmdi aşk mertebesine gelmeden zikir haram, fakat aşık olanlara ise faydalıdır.

Müellif «bundan sonra tac giymenin edebini bil» diyor. Derim ki: bu tac giymeden murad inâbedir, irâde değildir. Zira tarikamızda zâkir Münib ile âşık Mürîd'in tacları birbirine muhalifdir (35). Mürîd başı kesilecek olsa dahi teberrüken tacının altında kalmak ister ve ifşâ edilmeyen başka bir sırdan dolayı da asla çıkarmaz, bir taraftan bir tarafa iğmekle iktifâ eder (36).

Müellif «Cebrâil aleyhisselâm dört tac getirdi denildi » diyor. Ben derim ki: sofiyye kitaplarının bazılarında bunu görmedim, bazılarında gördümse de doğruluğu hakkında hüküm vermeğe kaadir değilim (37).

Müellif «ikinci fasıl âdâb beyanındadır» diyor. Ben de «bizim yaptığımız gibi risâle te'lif etmemek de âdâbandır» derim. Lüzum olursa o tabîî başka. Zira Mesnevî herşeyi camî', hak ve batılı ayırıcıdır.

Müellif «o âdâb da: zühd, takvâ ve vera'dır» diyor. Ben de derim ki: müellif işi güçleştirdi gibi görünürse de Allaha yemin ederim ki

(35) Mürîd, muhib ve Münib mevlevî tarikatı ta'birlerindedir. Mürîd Çileyi çıkarmış dervîşe, Muhib şeyhe inâb etmiş fakat çile çıkarmamış dervîşe, Münib ise inâbet etmiş her dervîşe (yani ister çile çıkarsın ister çıkar-masın) denir.

(36) Şeyh tacı mürîd'e giydirirken «sen benim aynımsın» der. Belki de Şeyh Galib'in ifşâ edilemez dediği sır, hilâfet sırrıdır. Mevlevîler sikkelerini kat'iyyen çıkarmazlar. Bu sikkeyi çıkarmamakta o kadar ileri gidilmiş ki yatarken bile çıkartmamışlar, hatta hamama gittikleri zaman bile çıkartmamışlar, başlarını hamamda yıkarken sikkeyi bir trafa eğmişler ve biraz açık kalan tarafı yıkamışlar, oranın işi bittikten sonra aynı ameliyeyi bu sefer öbür tarafa yapmışlardır. Kısacası sikkenin çıkartılmamasında bir kudsiyyet tevehhüm etmişlerdir.

(37) Şeyh Galib burada Şeyh-i Ekber, isnadları ile bir hadis rivâyet ettiğini, fakat zâif olduğunu söyler. Keşf yolu il eveya doğrudan doğruya peygamberden veya râvisinden nakledilen hadislerin sıhhatine hükmederse de bu gibi büyük zatlara itiraz etmenin kat'iyyen uygun olmadığını ihtar eder. En münasibinin onların sözlerini olduğu gibi kabul etmek olduğuna işaret eder ki bu sözleri ile onun manasız rivâyetlerden ne kadar kaçınmak istediğini, bununla beraber, onları reddetmeye de cesaret edemediğini göstermesi bakımından önemlidir.

genişletti ve iktiza üzre kolaylaştırdı. Lâkin tarikatimizdeki müellifler Mürîd ile Mübîn'in âdâbını ayırmamışlardır.

Müellif «ve uykuyu terk etmek» diyor. Derim ki işte bu ma'nadañ dolayı, müşâhedeye rağbet ettirmek için, müridlerin rüyasına i'tibâr yoktur denilmiştir. Rüya da uykudan sonra olur. Şu halde uykuyu terk etmesi emredilenden nasıl olur da rüyası sorulsun? İşte bu yüzden bazıları mevlevîlerin rüyayı inkâr ettiğini ve rüyaya itibâr etmediğini söylerler. Bu doğru değildir. Nass varken, icma' varken rüyayı inkâr tasavvur olunabilir mi? Kısacası mevlevîler, rüyayı tarikatte, Cüneydî'ler gibi ,esas saymazlar. Sebebi ubudiyette sebat tahsiline mebnîdir .Olabilir ki sâlik gördüğü, müjde veren veya korkutan ,rüyada gurura veya tembelliğe kapılabilir.

Müellif «nefsi riyâzetlere alışdırmak» diyor. Derim ki aç olduğun halde, mükemmel yemek varken, nefse riayet şeriatte memnudur. Lâkin helâlden yemek ve şüpheli taamdan kaçınmak lâzımdır. Şüpheli bir taamda, fakihlerin ictihâdına göre, açlığın son derecesine kadar tahammül etmek lâzımdır ki böylece şüphe giderilmiş olsun.

Müellif «ancak dergâhlarda oturmalı» diyor. Ben de derim ki: bazı kimseler, mürid nerede bulunursa bulunsun, Hünkâr ona nazar eder derler. Evet.. her ne kadar öyle ise de, zannedildiği gibi değildir. Dergâhda bulunana dergâhda, harabatta olana da harabatta nazarı ile bakar. Zira her ikisi de namaz olduğu halde kahve-hâne ile Kâ'be-de kılınan namaz birmidir? Derviş elbiselerinden olan aba, tennûre vesaireyi giyinmek de, sema'daki âdâb'da böyledir. Terkedenin vüsulüne zarar vermezse de bunları ifâ etmek dâha tam ve iyidir. Eğer kasden terkederse sülûküne zarar verir.

Müellif «döğüş çekiş etmiyeler» diyor. Derim ki: Tarikatımızda zabt u rabt lâzımdır ve terki câiz değildir. Yüzüne karşı medhetmeği de terk etmek vâcibdir. Hususiyle mübtedîler, nefselri tamamiyle terbiye olmadığı için, mücadele onlara galib geleceğinden, memnu'dur. Böyle bir kırgınlık vukuundan biraz sonra, müsafaha ederek veya özür diliyerek, muhabbeti tazelemek lâzımdır. Tarikatimizde bir saatten fazla dargınlık câiz değildir. «Mevlevî fukarasının dargınlığı bir tül-bendin yaz sıcağında kuruması kadar muvakkattir» sözü aramızda meşhurdur.

Müellif «matbahda hizmet mevlevî tarikatının usulünden olduğunu biliniz» diyor. Derim ki: bu Üveysiyye meslekinde olan mürid-i sâlik içindir. Şeyhin hücreesindeki hizmet (mevlevîlerde bu hizmete meydan denir) başka meslektir, bazen irâdete, bazan inâbete benzer berzahîdir, ve orada hizmetin müddeti 18 senedir. Bu meslekin ber-

zahî olması mahdud olduğundandır, bozulduğunda (yani bir gece ayrılmış bulunduğu vakit) yeniden başlamak icab eder ki irâdet meslekine benzer ve burada sâlikin şeyhde fâni olması lâzım gelmekle de inâbet meslekine müşâbihdir. Tarikimizde sâlikleri, meşreplerindeki i'tilâfa göre, hakikate isâl eden yollar türlü türüdür. Sâlike lâzım olan Mesnevî-i Şerif dinlemek, teveccüh ve âdâb ile mukaabelede bulunmak, onlardan hiç birini inkâr etmemek şartı ile, dervişlere hüsn-i zannetmektir. Zira o sâlik maksûde vâsıl olsa da evvelki sâliklere tafdil edilemez. Üveysiyye meslekenden olan sâlike şeyhini kible değil mihrâb ittihaz etmesi vâcib olur, öyle ki: ona döndüğü zaman kibleye yönelmiş olur. Arkasını dönerse, kibleye dönen kimse gibi, namazı bozulur. Şeyh için lâzım olan da o sâliki erkâna riayette bulundurmadır. Başkasına inâbe etmiş veya hilâfet almış olup da tarikati-mize Muhib ve Münib ise mahabbet âdâbını şeyhden öğrenir. Şeyh de o âdâbı müride öğretmelidir. Üveysiyye mesleki husulî ve tahsilî olmak üzere iki nevi'dir. Bizim bahsettiğimiz ancak tahsilî tarafıdır.

Müellif «ma'hûd müddet tamam olunca, hizmet cihetiyle, tarikda kâmil olmuş olur» diyor. Derim ki; hizmette kemâlin ve mahûd müddeti tamamlamanın ma'nası avamın anladığı gibi değildir ki hizmet eden müddetini bitirince hizmet ondan sâkit olsun, belki ondan murâd hizmette kemâl hâsıl etmek ve âdâbını o suretle yerine getirmektir. Bu, mürşidi her hangi bir şeyi emrederse, tamamiyle ifâ eder demektir. Mukallid olsun muhakkık olsun böyle bir kâmile dergahda fukara ve meşâyihe hizmetle icbâr edilmez, yaparsa kendisi için feyzdir.

Müellif «dergahta oturmıyan ticarete çalışsın» diyor. Derim ki: dergahların vakıfları mütevekkil olan fukaraya meşruttur. Kazanç sahibi olanlara oradan yemek haram olur.

Müellif «oruca devam etmelidir» diyor. Derim ki: eğer sâlik ri-yâdan emin olursa... Olmazsa evvelâ riyayı kalbten söküp atmaya çalışmalıdır, yoksa bu oruç da bir günah olur. Şeyhe lâzım olan hem orucu hem de riyayı gönülden çıkarmasını emretmektir ki bu da şeyhin sâlikin halini pek iyi bildiğinden ileri gelmesidir. Hangi meslekte nolursa olsun, mevlevî sâlike, şeriat ve tarikat âdâbından hiç bir edebi terk etmek câiz değildir. Melâmet ile tesettür (halini gizlemek) vâsıl olan velilerden başkasına câiz olmaz ve melâmet yalnız tarikimize mahsus değildir. Vâsıl olmadan tesettür edenin günahı kendi boynuna. Vusûl ihtimâline mebni, bu iddiada olan bir şahsı, inkâr etmemelidir.

Bu âşik kalbini tavaf ederek, sol ayağı üzre devr eder, zira kalb soldadır ve güneş gibi kendi zatında feleğiyle devr eder. İşte bu suretle âlem-i Ekber denilen Âdem'in sırrı ve Âdem'i Kebir denilen âlemin devrinnin sırrı cem'an ve farkan zâhir olur. Fark ile beraber bütün ezdâdın sırrı da zâhir olur.

Müellif «bugün ehl-i semâ' pek azdır, zira ne cezbe ehli ne sülûk ehlidirler, belki ehl-i havâdırılar, ehl-i zevk ve safa değildirler» diyor. Ben merhum doğru söylüyor derim. Lâkin sen müellifin sözüne bakarak inkâra kalkışma. O mecâzen söyler, senin anlayışın ona delâlet etmiyebilir.

1203 senesinin receb-i şerifinin sekizinci günü tamam olmuştur.

baz گشت dir. Fakat her ikisi de avdet demek olduğuna göre aynı şey olsa gerektir. Yalnız farklı şekilde hem baz داشت hem de baz گشت şeklinde kullanılıyor demektir. Oldur ki her bâr zâkir zebân-ı dil il kelime-i tayyibeyi diye, anın akabinde yine gönül diliyle diye ki *لهی انت معبودی و رضاك مطلوبی* ey benim Hüdâvendim; benim maksûdum sensin ve senin rızandır (bu *لهی انت معبودی و رضاك مطلوبی* nakşilerin Hakkı zikridir veyahut evradıdır (bk; Risâle-i Kuşeyriyye 14 - 15 Mısır tab'ı) Zira bu kelime-i baz گشت eyüden ve yaraseri masivâdan fariğ ola ve mübtedî ibtidây-i halinde baz گشت kelimeleri ile zikre kendüyü sadık bulmazsa yani gönlünde mahabbet-i gayr olup «Hüdâvenda benim maksûdum sensin» demekde ekndüyü kâzib görürse yine zikri terk etmiye zira ki tedric il esidk eserle zuhûra gelür ve mümâresetel kelime-i baz گشت sâdik olduğu halde meşgul olmağa kaadir olur.

نگاه داشت : Bu murakaba-i havâtırdan ibârettir, şöyle bir demde niçe kelime-i tayyibeyi diye hâtırı gayr yere gitmiye.

خلوت در انجمن : Hâce Bahaüddin kaddes-Allahu Taâla sırrehu hazretlerinden sormuşlar ki: «sizin tarikatınızın binası nenin üzerindedir?» Buyurmuşlar ki: «خلوت در انجمن zâhirde halk ile bätında Hak subhanek ve Taâla ile olasin».